

ՀԱՅԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՒ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

6

VI

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ

Հոփփփփփփ Ասարյան, պ.գ.թ.

ՀԱԻ, գիտաշխատող

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՅՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ԱՐԴԻ ԴՐՍԵՆՈՐՈՒՄՆԵՐ

Վերջին ժամանակներում (20-րդ դարավերջին և 21-րդ դարասկզբին) համաշխարհայնացման թեման ամենաարդիականներից և քննարկվողներից է ամբողջ աշխարհում: Հայտնի է, որ այն իր ազդեցությունն է թողնում նաև ժողովրդական մշակույթի տարբեր դրսևորումների, այդ թվում՝ բանահյուսության վրա:

Մեր խնդիրն է՝ ՀՀ Արարատի մարզի որոշ բնակավայրերում և Երևանում դաշտային-ազգագրական ուսումնասիրությունների արդյունքների վերլուծության հիման վրա ներկայացնել համաշխարհայնացման հետևանքով քաղաքական, սոցիալ-մշակութային երևույթների դրսևորումները մանկական բանահյուսության վրա:

Հոդվածում ամփոփված նյութը գրի ենք առել 10-15 տարեկան երեխաներից 2013-ին՝ Երևան քաղաքի Շենգավիթ, Արաբկիր և Նոր Նորք վարչական շրջաններում, 2022-ին՝ Արարատի մարզի Մասիս քաղաքում, և 2023-ին՝ Արարատի մարզի Մլայան և Ազատական համայնքներում:

Հետազոտությունը կատարվել է դիտման և մասնակցային հետազոտության մեթոդներով:

Հիմնաբառեր՝ համաշխարհայնացում, խաղ, մանկական բանահյուսություն, հաշվերգ, անեկդոտ, գլարճախոսություն, քաղաքական գործընթացներ:

Ներածություն

Մանկական բանավոր ժառանգության փոփոխման վրա ազդող գործոններից են հանրային կյանքի համընդհանուր փոփոխությունները, հանրահայտ մարդկանց կյանքից վերցված միջադեպերը, կրոնական և քաղաքական բնույթի՝ իրական ժամանակում և համացանցային տիրույթում տեղի ունեցող պատերազմները ևն:

Ուսումնասիրության թեման արդիական է, քանի որ ամբողջ աշխարհում համաշխարհայնացման գործընթացներն անմիջական ազդեցություն ունեն ինչպես միջանձնային և սոցիալական հարաբերությունների, այնպես էլ տեղական երևույթների դրսևորման ձևերի վրա: Դրանց մի մասը կարող է ունենալ խիստ տեղայնացված բնույթ (անուղղակի ներազդված), մյուս մասը՝ համընդհանուր (ուղղակիորեն ներազդված), սակայն բոլոր դեպքերում էլ *զոքրալ* իմաստով արտահայտում են համընդհանուր վերաբերմունք այս կամ այն անձի, երևույթի, պաշտոնյայի, որևէ տնտեսական, մշակութային և այլ իրադարձության նկատմամբ:

Օրինակ՝ Հայաստանի հետ արտաքին քաղաքական առումով կապ ունեցող այնպիսի կերպարների ընկալումն ու անունների «շահարկումը» (ոչ միայն

հայ հանրության, այլև երեխաների կողմից), ինչպիսիք են ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը կամ ԱՄՆ նախկին նախագահներ Բարաք Օբաման, Դոնալդ Թրամփը, Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդոդանը, Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը և այլք, վկայում են միջազգային հարաբերություններում սեփական հանրության համաշխարհային գործընթացներում համարկման հոգևոր և ֆիզիկական ներկայության սոցիալ-հոգեբանական կողմերի մասին¹:

Համաշխարհային հարթակում պարտադրված պատերազմներն ու ժողովուրդների զաղության կամ ստրկացման պատմությունները չափազանց շատ են, և բոլորն էլ ընթանում են մի ուղեծրով՝ որպես քաղաքական, տնտեսական, մշակութային, էկոլոգիական, տեխնիկական, կրոնական, կրթական և այլ հայեցակետեր ներառող համընդգրկուն գործընթաց:

Տեղեկատվական ու համակարգչային տեխնոլոգիաների զարգացումը, ինչպես ընդունված է համարել, արդյո՞ք իրապես մոտեցնում է տարբեր ժողովուրդների և ազգերի մարդկանց՝ դրանով հետզհետե նեղացնելով պետությունների միջև իրական սահմանները, և դրանք, ըստ էության, դարձնելով «հոգևոր»²: Կամ, արդյո՞ք «մոլորակային մասշտաբներ» հասկացությունը, որ առաջ է քաշում Ն. Իվանովը, իրապես կարող է ազդել այնպիսի ոլորտների վրա, ինչպիսիք են տնտեսությունը, քաղաքականությունը և հանրային կյանքը³: Սակայն թե ինչ հնարավոր հետևանքներ կարող է ունենալ համաշխարհայնացումը անձի ու հանրության վրա՝ հատկապես հոգևոր-բարոյական ու ազգային արժեքների տեսանկյունից, կամ ինչ էլ ամբողջովին համաշխարհայնացված հանրությունը, և ապագայում այն ինչ հետևանքներ կունենա աշխարհի վրա, - ցույց կտա ժամանակը:

Համաշխարհայնացումը և սոցիալականացումը

Հայաստանում 21-րդ դարում մշակութային համաշխարհայնացման գործընթացի համար հանրայնացնող կենսունակ օրինակ են համացանցային ֆորումները, բլոգները⁴, առանձին օգտատերերի էջերը, որտեղ քննարկվում են ամենատարբեր բնույթի թեմաներ՝ միտված սոցիալական հարաբերությունների ամրապնդմանը, համաշխարհային արժեքների տարածմանը, միասնական նորմերի կամ գիտելիքների ձևավորմանը ևն:

1 Թե՛ համացանցում, թե՛ իրական կյանքում բազմաթիվ են քաղաքական թեմայով զվարճաբանություններն ու անեկդոտները: Հատկապես շատ են հայր-թուրքը-վրացին կամ ռուս-թուրքը-վրացին բանաձևումներով անեկդոտները, որոնցում դեռևս հիմարացնողը, խաբողը, բոլորից հնարամիտը հայն է:

2 Հմմտ. Շաքունց 2011, 77:

3 Иванов 2004, 19.

4 Հմմտ. «Դար» ակումբ, <https://www.akumb.am/forum.php?>, դիտումը՝ 23.06.2023; Մշակութային գլոբալացում և մշակութային ինքնություն, «Նորավանք» գիտակրթական հիմնադրամ, http://www.noravank.am/arm/seminar/detail.php?ELEMENT_ID=3833, դիտումը՝ 23.06.2023; Կրոնական անեկդոտներ, «Դար» ակումբ, <https://www.akumb.am/showthread.php/55970>, դիտումը՝ 23.06.2023:

Դիտարկելով այդ ֆորումները և համադրելով մեր դաշտային նյութը՝ նկատել ենք ավանդական մշակույթի փոխակերպումներ հայաստանյան իրականության՝ մասնավորապես մանկական բանահյուսության մեջ: Ակնհայտ է, որ այսօր հանրային կամ անհատական կյանքին առնչվող որևէ լուրջ կամ ժամանցային-զվարճական մանկական թեմա անխտիր բախվում է համաշխարհայնացման խնդիրներին, քանի որ դրանք ամենուր են՝ քաղաքականության, տնտեսության, հոգևոր, արվեստի, կենցաղի և այլ ոլորտներում, որտեղ գործընթացներն ավելի շատ են բնութագրում ներկա սոցիալ-մշակութային կյանքը, մինչև անգամ տոնական կենցաղը, որում անհատը, ապա նաև՝ երեխան, լսում, տեսնում, սովորում ու կիրառում, ի վերջո՝ համաշխարհայնանում է: Հենց այդ գործընթացներն են սահուն կերպով մտնում մշակութային կյանք, այնտեղից էլ՝ առտնին կենցաղ ու խաղային միջավայր:

Եւ որքան էլ համաշխարհայնացման մասին խոսելիս՝ քաղաքական տեսաբաններն ու դիվանագետներն ավելի շատ նշում են այդ գործընթացների առարկայական պատճառները, քան՝ մարդկային, հոգեբանական կամ հոգևոր, մինչև նույն է՝ հանրային-քաղաքական կյանքում ոչինչ տեղի չի ունենում առանց մարդու մասնակցության, և այդ զարգացումներում մարդկային հակումների ու մղումների բնույթը և ձգտումների ուղղվածությունը որոշիչ դեր են կատարում անձի հոգեբանության վրա:

Այս զարգացումներին համընթաց՝ այսօր ՀՀ Արարատի մարզի որոշ գյուղերում, Մասիսում և Երևանի որոշ շրջաններում կենցաղավարող մանկական հաշվերգերն ու խաղերը ձեռք են բերել սոցիալական, զվարճական, կրոնական, քաղաքական ուղղվածություն:

Հաշվերգեր.

*Բը՛գ, բը՛գ, բըգ-բըգան,
Բզեզն եկավ փրգ-փզան,
Եկավ-ընկավ թակարդը,
Նրան բռնեց Սարդ-Մարդը:*

*Այա-բայա-նիցա,
Այան-թայանից ա,
Սամվել-Մանվել՝ թայան-չո՛,
Սերժիկ-Սաշիկ՝ բաղ-ման-չո՛⁵:*

*Չելա-վեկ պա-ուկ (человек-Паук),
Պապի փակին փափկենուկ (թաքնվել է),
Հենց որ բացվեց սեյֆերը (сейф),
Վերցրեց, թռավ փողերը⁶:*

5 Բանասաց՝ Մաթևոսյան Հայրապետ Արբերտի, ծնվ. 2014 թ. Արտաշատում, գրի ենք առել 2023 թ. հունիսին, գ. Ազատավան (Արարատի մարզ):

6 Բանասաց՝ Հովսեփյան Նորայր Արտյոմի, ծնվ. 2012 թ. Երևանում, գրի ենք առել 2023 թ. մայիսին Ենգավիթ վարչական շրջանում (Երևան):

Ոչ-նյութական մշակութային ժառանգության բանահյուսական նմուշները բազմաժանր են ու տարասեռ, և երեխաների բառամթերքում դրանք կենցաղավարում են տարբեր ձևերով ու ամենատարբեր տարիքային խմբերում: Խոսքը անեկդոտների և զվարճախոսությունների մասին է, որոնք թեև այնքան էլ չեն համապատասխանում մեր հոդվածում առաջ քաշած խնդիրներին, սակայն ակնհայտ է, որ միմյանց կապող ընդհանուր թելը ժամանակակից հայ երեխայի մշակութային կյանքի նորոքյա զարգացումների ընկալումն ու ինքնատիպ դրսևորումն են՝ ազատ, անկաշկանդ և քաղաքականացված:

Անեկդոտը երեխայի կենցաղում

- *Պանկ, ո՛վ է տղամարդը:*
- *Ուժեղ մարդ է, որ սիրում և պաշտպանում է իր ընտանիքը:*
- *Ես ուզում եմ դառնալ տղամարդ, ինչպես մաման:*

Հանդիպում են երևանցին ու դարաբաղցին: Դարաբաղցին հարցնում է.

- *Ո՞նց ես:*
- Երևանցին պարասխանում է (տխուր).*
- *Ոնց ասես⁷:*

Կամ՝

- Ապարանցու տղեն գնում ա բանակ, զոհվում ա, հերն ասում ա.*
- *Հալա, տղես բանակից ազատվեց⁸:*

Զվարճախոսություններ

Հանդես գալով իբրև լրագրող, փայտի կտորը ձևացնելով իբրև բարձրախոս՝ երեխաներն ասում են.

— *Իլիամ Ալիև... ծնվել է 1959 թվականին, մահացել է 2023 թվականին՝ խուր արածելուց. խուրը մնացել է կոկորդում⁹:*

- *Գնա՛, արի՛, ծրար տուր,*
- Էրկու մնալով ձեռս տուր.*
- Հանձոկդադ, հանձիրիս,*
- Թոնես, նստես ծնկներիս¹⁰:*

Մեր գրառած և մեջբերած մյուս օրինակները բավարար են՝ ցույց տալու համար կենցաղում դրանց զարգացման ու տարածման առանձնահատկությ-

7 Բանասաց՝ Կարախանյան Մարի Նիկոլայի, ծնվ. 2012 թ. Երևանում, գրի ենք առել 2023 թ. մայիսին Արաբկիր վարչական շրջանում (Երևան):

8 Բանասաց՝ Սայադյան Հովհաննես Էդգարի, ծնվ. 2013 թ. Արտաշատում, գրի ենք առել 2023 թ. հունիսին, գ. Մխչյան (Արարատի մարզ):

9 Բանասաց՝ Պետրոսյան Վահե Հայկի, ծնվ. 2010 թ. ք. Մասիսում, գրի ենք առել 2022 թ., ք. Մասիս (Արարատի մարզ):

10 Խմբային հարցազրույց Քր. Ալավերդյանի անվան դպրոցի բակում խաղացող մի խումբ երեխաների հետ, գ. Մխչյան (Արարատի մարզ), 2023 թ. հունիս:

յունները՝ կապված տվյալ ժամանակաշրջանին բնորոշ սոցիալ-տնտեսական, սոցիալ-քաղաքական, մշակութային և այլ արտաքին ու ներքին գործոնների հետ: Այսօր հայ իրականության մեջ երեխայի առօրյան հագեցած է քաղաքականության, պատերազմի, համաճարակի, տարերային աղետների ևն-ի մասին լուրերով, որոնք նա ոչ միայն լսում ու տեսնում է հեռուստացույցով կամ համացանցում, այլև հասակակիցների հետ խոսում ու քննարկում է բախում, մանկապարտեզում կամ դպրոցում:

Թե կինն առհասարակ ինչ դերակատարություն ունի մեր հանրության մեջ՝ բոլորովին այլ խնդիր է և մեր քննման նյութից դուրս, սակայն պետք է փաստել, որ *«ես ուզում եմ դառնալ տղամարդ, ինչպես մաման»* արտահայտությունը մերօրյա հանրային հարաբերություններն արտահայտող բնութագրիչներից է, որի մեջ տեսնում ենք գենդերային հավասարությանն ուղղված ուղղակի և անուղղակի «միջոցառումներ»:

Երևանցու պատասխանը արցախցուն՝ «ոնց ասես», կամ ապարանցու բողոքը, թե արցախցիներն ինչպես են եկել ու գրավել Երևանը, վկայում է 1991 թ. Հայաստանի անկախացումից հետո ընկած 30 տարիների ընթացքում ՀՀ բարձրաստիճան պաշտոններում ԼՂՀ բնակիչների նշանակման մասին, դրա հետևանքով առաջ եկած անհանդուրժողական վերաբերմունքը արցախցիների հանդեպ, որը, քողարկվելով հումորով, դրսևորվել է անեկդոտների մեջ:

Թշնամական երկրի հանդեպ ատելությունը, աշխարհում տեղի ունեցող պատերազմները, հատկապես ՀՀ-ում 2020 թ. պատերազմը՝ ինչ-որ չափով նվազեցրել են բանակի դերը մեր հանրության մեջ, հետևաբար մարդկանց՝ բանակից ազատվելու ցանկությունները երբեմն ստանում են զավեշտալի կամ զվարճալի արտահայտչաձև: Իլիամ Ալիևի զվարճական մահը պատկերող այդ իրադարձությունը մեծ ոգևորությամբ ներկայացվում է Արարատյան դաշտավայրում, հատկապես Երևանում, Արտաշատում, Մասիսում և տարբեր գյուղերում 10-14 տարեկան տղա երեխաների շրջանում:

Անչափ հետաքրքրական է, որ կաշառակերության թեման խաղային դրսևորումներով ի հայտ է գալիս 10-16 տարեկան թե՛ աղջիկների, թե՛ տղաների շրջանում, դպրոցական միջավայրում: Տեղեկատվության բաց հասանելիության հնարավորությունը երեխային ստիպում է անդրադառնալ այնպիսի թեմաների, ինչպիսիք են ծրարով ինչ-որ բան փոխանցելը (կաշառք) և այդ ամենն իրենց տեսանկյունով ներկայացնելը՝ *«հսմ շոկոլադ, հսմ իրիս, թոնես, նսրես ծնկներիս»*: Արդիական է դրամահավաքության թեման, քաղցրավենիքը ևս ներկայացվում է որպես միջնորդագին, դեռ ավելին՝ ծնկներին նստեցնելով՝ ցույց է տրվում, որ դրանից հետո «գլխների վրա տեղ ունեն»:

Քաղաքական պաշտոնյայի և գործարարի միանձնյա ընկալումը դպրոցական միջավայրում շատ սուր արձագանք է ստացել ուշխորհրդային տարիներում ձևավորված *«Ալա բալա նիցա»* հայտնի հաշվերգի տարբերակում: Թե ինչը նկատի ունեն երեխաները՝ հնչեցնելով վերջին տասնամյակների որոշ իրադարձություններ, կոնկրետ մարդկանց հետ կապված միջադեպեր ևն, առավել քան հասկանալի է. նրանք այստեղ խաղում են՝ առանց գաղտնագրված ենթա-

տեքստի, ինչպես սովորաբար լինում է մյուս հաշվերգերի դեպքում:

Երեխաները սիրում ու կիրառում են առօրյայում մուլտֆիլմերի կամ ֆիլմերի սիրելի հերոսների, կերպարների անուններն ու գործառույթները: *Սարդ-մարդը* հայտնի է նախակրթական տարիքի երեխաներից մինչև դպրոցական տարիքի երեխաներին՝ թե՛ մուլտֆիլմերից, թե՛ ֆիլմերից: Նա երեխաների միջավայրում ներկայանում է և՛ որպես դրական կերպար՝ բզեզին ազատում է թակարդից, և՛ որպես բացասական՝ *առավ, թռավ փողերը*, և դա պատահական չէ, քանի որ կերպարն ինքը հենց այդպիսին է:

Խաղեր

ՀՀ-ում վերջին շրջանում (հատկապես Ռուս-ուկրաինական պատերազմից հետո, երբ մեծ թվով ռուսներ հաստատվեցին ՀՀ տարբեր մարզերում) մշակույթների փոխշփումը, վերջիններիս հետ ունեցած արժեհամակարգի կամ աշխարհայացքի, ավանդույթների, մինչև անգամ բարոյականության նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքի հակասական տարբերությունները փոխազդվեցին տարբեր ձևերով՝ համաշխարհայնացման հոսանքներով տարածվող և տեղային՝ էթնիկ պատկանելությունից բխող արժեքների անհամապատասխանությամբ: Այս անհամապատասխանությունը սոցիալական կյանքում առաջ բերեց ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական կողմեր:

Դրականը եղել և մնում է միջմշակութային հավաքական չափորոշիչների ամրագրումն ու հաստատումը, իսկ բացասականը՝ սեփական էթնիկ դիմագծի տարրալուծումը և ավանդական տոնական կյանքի նորացվածությունը, արդիականացումը (*մոդեռնիզմ*):

ՀՀ մարզերում, օրինակ, ռուս բնակչության ավելացումը հայկական միջավայր է ներմուծել ռուսական քաղաքային կյանքին բնորոշ իրավիճակներ, որոնք մինչ այդ կան չէին եղել, կան էլ՝ մասնակի՝ կապված քաղաքներում ապրող ռուս ազգային փոքրամասնությունների տեղակայման հետ՝ Արտաշատում, Գյումրիում, Երևանում և այլուր:

Այժմ գյուղական միջավայրում կարելի է հանդիպել հայ մանուկների հետ խաղացող՝ քաղաքային միջավայրից եկած ռուս երեխաների, որոնց համար որքան որ անսովոր ու անբնական է հայաստանյան՝ հատկապես գյուղական միջավայրում ներգրավվելը, խաղի մեջ քաղաքական կերպարներ ներկայացնելը, նույնքան բնական ու սովորական է իրենց հետ ռուսական մշակույթը բերելն ու տեղայնացնելը:

Ջորջիանակ՝ Արարատի մարզի Մխչյան համայնքում մեր գրանցած հետևյալ խաղը բնութագրում է համաշխարհայնացման հետևանքները: Խաղի անունը «Московская станция»¹¹ է: Խաղում են 10-14 տարեկան հայ և ռուս տղա երեխաները: Նախ հայ երեխաներից մեկը (առավել ճարպիկը) սկսում է հաշվել ռուսերեն տեքստով:

11 Խմբային հարցազրույց Քր. Ալավերդյանի անվան դպրոցի բակում խաղացող մի խումբ երեխաների հետ, գ. Մխչյան (Արարատի մարզ), 2023 թ. հունիս:

*Белка прыгала, скакала,
И на ветку не попала,
А попала в Красный дом,
Где сидели за столом:
Ленин, Сталин...ну и блин...(կամ Մերժին քաշին... ну и блин...)
Путин-король (Никол-король),
Король с королевой.
Сапожник - портной,
Кем ты хочешь быть такой.*

Այն երեխան, որ մնում է վերջում, դառնում է *ցար*, այսինքն՝ թագավոր (ենթադրաբար՝ Վլադիմիր Պուտինը կամ Նիկոլ Փաշինյանը): Բոլորը կանգնում են կիսաշրջանաձև, փակ աչքերով՝ երկու ձեռքով բռնոցք արած և մեկնած դեպի ցարը: Ցարը կանգնած է նրանց դիմաց և ում ցանկանում է՝ փոխանցում է փոքրիկ քար (իբրև ռուբլ): Այդ ընթացքում բոլորի ձեռքերին հերթով դիպչում է, որպեսզի խաղացողները չկարողանան կռահել, թե ում ձեռքի մեջ է պահ տալու «ռուբլը»:

Դրանից հետո ցարը հայտարարում է. «Операция...»: Բոլորը խառնվում են իրար, բացում են աչքերը և փորձում հասկանալ, թե ով է ահաբեկիչը, որ հարձակվեն և վսասագերծեն, ծեծեն: Ահաբեկիչն իր հերթին պետք է աշխատի անսկատ ու հմտորեն խույս տա մյուս խաղացողներից՝ ուղղվելով դեպի նախապես սահմանագծված վայրը՝ *կայարանը*, քարը նետի և ավարտի ցարի կիսատ թողած միտքը՝ հայտարարելով «...бум»: Եթե այդ ամենը նրան հաջողվում է, ապա խումբը շրջվում և փորձում է հաշվեհարդար տեսնել ցարի հետ: Այդ ընթացքում ցարը պետք է վազի և ձեռք-ձեռքի տա ահաբեկչի հետ: Եթե չի հասցնում, խաղացողները նրան են սկսում ծեծել և գահընկեց անել: Այդ դեպքում նորից կատարվում է հաշվերգը, և ընտրվում է նոր ցար: Եթե ցարը, այնուամենայնիվ, հաջողացնում և հասնում է ահաբեկչին՝ առանց որևէ մեկից բռնվելու, վերսկսում է խաղը՝ մնալով որպես ցար:

Ուշագրավ է, որ ռուսերեն տեքստով հաշվերգը մեր աշխատանքի ընթացքում կատարում էին հենց հայ երեխաները: Տվյալ հաշվերգը կատարում են միայն այս խաղի ժամանակ¹²: Խաղը կատարվում է ՀՀ-ում՝ գյուղական միջա-

12 Մեր դաշտային աշխատանքներից հայտնի է այլ տարբերակ ևս, որը կիրառում են տարբեր խաղեր սկսելուց առաջ՝

*Белка прыгала, скакала,
И на ветку не попала,
А попала в царский дом,
Где сидели за столом:
Царь, царевич,
Король, королевич,
Сапожник, портной,
Кем ты хочешь быть такой?*

(Բանասաց՝ Բարայան Վիկա Վարդգեսի, ծնվ. 2006 թ. Երևանում, գրի ենք առել 2013 թ. Նոր Նորք վարչական շրջանում:

վայրում, բայց վտանգավոր իրադարձությունների կիզակետում «ցարական» Ռուսաստանն է՝ Մոսկովյան Կարմիր հրապարակը, կայարանը:

Որպես քննարկում

Մեր դաշտային աշխատանքների ընթացքում (2009-2018, 2022-2023 թթ.) այդքան բաց տեքստով քաղաքական բնույթի խաղ դեռևս չի հանդիպել: Հավանաբար սա ևս կապված է աշխարհում երեխաների պաշտպանությանը միտված միջազգային բազմաթիվ միջոցառումներին, որոնցում այնքան են բարձրացված երեխայի պաշտպանությանն ուղղված հիմնախնդիրները, երեխայի դերը, որ հենց երեխան է դարձել աշխարհաքաղաքական ուղեծրի առանցքային կրողն ու ներկայացուցիչը իր ժամանակավոր՝ խաղային աշխարհում: Եւ հենց երեխան է մերօրյա իրականության «ապրողն ու խաղարկողը»:

Ազգագրական դիտարկումների տեսանկյունից նայելիս՝ միանգամայն բնական ենք համարում միջմշակութային այդաստիճան սերտաճումները: Խաղի մեջ ցարի կերպարը տեղայնացվում ու դառնում է Նիկոլ՝ Պուտինի փոխարեն, երբ խաղացողներն ավելի շատ հայ երեխաներն են, կամ էլ՝ պարզապես այդպես են ցանկանում:

Այս խաղը կերպարային բնույթի է, ունի խիստ շարժուն կառուցվածք՝ խաղացողների սեռատարիքային առանձնահատկություններին բնորոշ: Բայց այստեղ հարկ է շեշտել ոչ թե խաղի բնութագրիչները, այլ խաղի սուբյեկտը՝ խաղացողներին:

Հ. Գադամերը, սակայն, պնդում է հակառակը, թե խաղի սուբյեկտը հենց ինքը խաղն է կամ խաղացողի և խաղի առարկայական կազմի (այլ խաղացողներ, առարկաներ) փոխհարաբերությունը¹³: Մեզ համար կենտրոնականը խաղացողն է՝ իր ֆիզիկական հնարավորություններով և մտավոր կարողություններով: Այս խաղում, մասնավորաբար, խաղացողներն են կերտել իրենց խաղի փիլիսոփայությունը՝ առանց պատահականությունների: Մի կողմից՝ մենք գիտենք, որ խաղը չունի տրամաբանություն, քանի որ տրամաբանության մեջ չկան պատահականություններ, և խաղը միշտ ենթակա է պատահականության սկզբունքին, մյուս կողմից էլ խաղացողներն իրենք գիտեն, թե ինչու՝ և ինչպես են խաղում:

Կարծում ենք, որ սա այնպիսի փուլ է հայ սոցիալ-մշակութային կյանքում, որ ներագրված շատ երևույթներ դեռևս կկենցաղավարեն, սակայն կենսունակ լինել չեն կարող: Ժամանակի ընթացքում դրանց բնույթից շատ տարբեր կմոռացվեն կամ էլ դառնալով ոչ արդիական՝ իրենց տեղը կզիջեն կամ առավել նախնական տարբերակների, կամ որոշակի ձևափոխումներով կպահպանվեն այն տեղավայրերում, որտեղ ավելի շատ է եղել ռուսների ներգաղթը:

Մյուս կողմից, սակայն, հանրային կյանքում մշակութային նման փոխությունները կամ «անցումային մշակույթը» կարող են պահպանվել բավական երկար, քանի որ ավանդական մշակույթը, որքան էլ սահմաններ է դնում կեն-

13 Հմմտ. Гадамер 1988, 148, 152:

սակերայի և մարդկանց մտածողության փոփոխությունների վրա, մինչև այժմ է՝ դրա արդյունքը կենցաղային կայունությունն է:

Այս գործընթացը կարելի է բնութագրել որպես սոցիալական ավանդույթի ուժ կամ անհատի անձնական և հանրային կյանքում ավանդույթների արմատացման մեխանիզմներ, որոնք բխում են հանրային կյանքում արդեն ձևավորված սոցիալական փորձից՝ որպես սերունդներին էթնոսի ինքնապաշտպանական մեխանիզմների փոխանցում¹⁴: Ա. Նալչաջյանն այդ փորձը համարում է սոցիալ-հոգեբանական կարևորագույն երևույթ, իսկ հանրային կարծիքն ու նորմերը՝ անհատի վարքի արտաքին կարգավորումներ, որոնք կապված են ազգի հոգեբանական առանձնահատկություններին՝ ավանդույթների վարքային բաղադրիչների հարմարվողականությամբ¹⁵:

Ամփոփում

Հայաստանյան իրականության մեջ սոցիալ-քաղաքական կամ սոցիալ-հոգեբանական վարքային նորմերն այսօր ունեն արդեն ձևավորված հանրային-քաղաքական հնչեղություն՝ աշխարհաքաղաքական զարգացումներին համահունչ:

Մանկական բանահյուսությունը աշխարհայնացված է նույնքան, որքան հանրային կյանքը: Ժողովրդական խաղերի հումորային-գվարճական բնույթը բխում է սոցիալ-քաղաքական ազդակներից: Մանկական բանավոր ժառանգության զարգացմանը նպաստող գործոններից են՝ հանրային կյանքի համընդհանուր փոփոխությունները, հանրահայտ մարդկանց կյանքից միջադեպերը, կրոնական և քաղաքական «առցանց պատերազմները» ևն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԼՉԱՋՅԱՆ 2004

Նալչաջյան Ա.Ա., Սոցիալական հոգեբանություն, Երևան, 2004, «Զանգակ-97», 432 էջ:

ՇԱԲՈՒՆՑ 2011

Շաբունց Լ., Գլոբալացման և պետական ինքնիշխանության հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում // Բանբեր Երևանի Համալսարանի. միջազգային հարաբերություններ. քաղաքագիտություն, 2011, 135-6, 73-79:

ГАДАМЕР 1988

Гадамер Х.-Г., Истина и метод (основы философской герменевтики), Москва, «Прогресс», 1988, 637 с.

ИВАНОВ 2004

Иванов Н.П., Человеческий капитал и глобализация // Мировая экономика и международные отношения, 2004, № 9, 19-31.

Ներկայացվել է՝
գրախոսվել է՝
ընդունվել է տպագրության՝

14 Հմմտ. Նալչաջյան 2004, 120:

15 Նալչաջյան 2004, 122-123: